

ΠΩΣ ΖΗ Ο ΠΟΙΗΤΗΣ ΜΕ ΤΟ ΕΡΓΟ ΤΟΥ

«Στὴ γῇ τοῦ λόγου τόχτισα τὸ κάστρο τῆς καρδιάς».

Ἀσκραῖος. — « Ἀσάλευτη Ζωή ».

Τριπλὴ διάθεση φαίνεται πὼς δούλεψε γιὰ τὸν ἐρχομὸ τῶν ποιημάτων αὐτῶν, ὅλων ἀπάνω κάτου καὶ στὰ χαρακτηριστικώτερα μέρη τους. Πρῶτα μιὰ διάθεση περισσότερο ἐπικὴ γιὰ νὰ κάμῃ πλάσματα τῆς τέχνης κάποια διαλεχτὰ φαντάσματα τῆς σκέψης μου, ἥρωες γιὰ μένα φημισμένους ἢ ἀφήμιστους, ὀνομασμένους ἢ ἀνώνυμους, τῆς πράξης ἢ τοῦ λογισμοῦ, μέσ' ἀπ' τὴν παράδοση ἢ ἀπὸ τὴν ἱστορία. Καὶ ὕστερα μιὰ διάθεση καθαρώτερα λυρική γιὰ νὰ συγκεντρώσῃ στὸ στίχο καὶ νὰ τὰ ξομολογηθῇ, αἰσθήματα καὶ περιστατικὰ ἰδιαίτερα, ποὺ εἶναι πιὸ πολὺ γιὰ νὰ σιωπηθοῦν. Κ' ὕστερα πάλι μιὰ διάθεση μαζὶ ἐπικὴ καὶ λυρική γιὰ νὰ ταιριάσῃ τὴ συγκίνηση τοῦ ὑποκείμενου πρὸς τὰ τρομαχτικὰ πράγματα τῶν τωρινῶν καιρῶν ποὺ συμπλέκουνε σὲ πόλεμο μικροὺς καὶ μεγάλους, ἔθνη καὶ φύλα, πατρίδες καὶ πολιτεῖες, ἢ ποὺ κρατοῦν ἀπὸπάνω τους τὸ ἀτίναχτο ἀστροπελέκι τοῦ κιντύνου καὶ τοῦ ὀλέθρου. Τριπλὴ διάθεση. Μὰ καὶ τὰ τρία κίνητρα τῆς ψυχῆς σὰ νὰ μὴ τερματίζονται σὲ τίποτε σχηματισμένο τελειωτικὰ καὶ καθαρὰ ξεχωρισμένο ἐκτὸς ἂν εἶναι τὸ ἀποτέλεσμά τους ἥρωα νὰ καταστήσῃ τὸν ποιητὴ τὸν ἴδιο, μὲ περιπέτειες ποὺ ὅσο κι ἂν δὲν ἔχουν κίνηση καὶ ἀέρα γιὰ νὰ σταθοῦν ἀπάνω στὴ σκηνή. δραματικὲς θὰ μπορούσανε νὰ εἰπωθοῦν. Τὸ σωστὸ εἶναι πὼς οἱ τρεῖς τρόποι ποὺ ἐκδηλώνουν τὴν ποίηση, δηλονότι ἡ ἐξομολόγηση, ἡ διήγηση, καὶ ἡ σύγκρουση, ποὺ κάνουν τὰ λεγόμενα εἶδη, τὸ λυρικό, τὸ ἐπικό, τὸ δραματικό, παίζουνε τὸ μέρος τους ἀράδ-ἀράδα ἢ καὶ συντροφικὰ στὰ ποιήματ' αὐτά. Φαινόμεν' ὅχι ἀσυνήθιστο τῆς τέχνης ποὺ εἶναι περιττὸ νὰ σημεωθῇ. Στὴ σφαῖρα μιᾶς ἀνώτερης κριτικῆς θεωρίας εἶδη καλὰ καλὰ δὲν ὑπάρχουν, ξεχωρισμένα, καθαρὰ, σημαδεμένα μὲ σφραγίδες καὶ ἀπὸ τὴν ἀρχὴ ποὺ φανερώθηκε τοῦ κόσμου ἡ ποιητικὴ. Τὸ ξεχώρισμα καὶ τὸ σημάδεμα ἔρχονται ὕστερα καὶ γίνονται ἀγάλια ἀγάλια γιὰ τὴν εὐκολία τῶν κριτικῶν ψαξιμάτων καὶ γιὰ τὴν ἀνάλυση. Μόνο πὼς πότε τὸ ἓνα πότε τὸ ἄλλο ἀπὸ τὰ τρία στοιχεῖα ἀπλώνεται καὶ φαντάζει στὴν προοπτικὴ σὰ νὰ καβαλλικεύῃ τᾶλλα, σὰ νὰ κυριαρχῇ.

Βρίσκω τὸ λυρισμὸ στὸν Ὅμηρο, τὴν ἐπικότητα ὅλη στὸν Πίνδαρο, τὸ δρᾶμα σ' ἓνα τραγοῦδι τῆς Σαπφῶς, ὅλα τὰ εἶδη τὰ ποιητικὰ σὲ μιὰ τραγωδία. Φαντασθῆτε πιά τί γίνεται παραπέρα μὲ τὴν ἀναπτυγμένη στοὺς αἰῶνες ἀνάμεσα καὶ ἴσα μὲ τοὺς καιροὺς μας ποίηση. Καὶ μπορούμε νὰ ποῦμε δὲν ὑπάρχουν εἶδη, ὑπάρχει ὁ ποιητής.

Τὰ ποιήματα ποὺ κάνουν τοὺς « Βωμοὺς » μοῦ φαίνονται τὰ σημάδια ἑνὸς λυρισμοῦ ποὺ καλὰ, στὴν ἀρχή, δὲ ξέρω ἂν εἶναι δύναμη, ἂν εἶναι ἀδυναμία. Ἕνας μεγάλος ποιητὴς μᾶς εἶπε πὼς δὲ μπορεῖ κανένας νὰ περνᾷ τὴ ζωὴ του ὅλη μὲ τὴν ποίηση λειτουργὸς καὶ δημιουργός, καθὼς δὲ μπορεῖ κανεὶς νὰ ζῇ ἀπὸ τὸ πρῶτ' ὥς τὸ βράδυ τραγουδώντας.

Μόνο στιγμὲς τῆς ζωῆς μας παίρνουν τὸ τραγοῦδι, στιγμὲς τῆς αὐγῆς καὶ τοῦ βραδιοῦ προτοῦ καὶ ὕστερ' ἀπ' τὴ σοβαρὴ καθημερινὴ δουλειά. Καὶ τὸ ἀηδόνι τὸ ἴδιο δὲν ἀκούγεται παρὰ δυὸ ὥρες μὲ τὸ ξημέρωμα, κι ἄλλες δυὸ μὲ τὸ βράδιασμα κι ἀκόμα σὲ μιὰ μόνη ὠρισμένη ἐποχὴ. Ἡ ζωὴ εἶναι ζωὴ, δὲν εἶναι συγκρατητὸς ὕμνος χαρᾶς ἢ λύπης ἀπὸ πάθος ἢ ἀπὸ ἔκστασι. Κ' ἔτσι ὁ μεγάλος αὐτὸς ποιητὴς δὲν καταλαβαίνει, λέει, τὸ ἔργο τοῦ ποιητῆ παρὰ σὲ δυὸ καιροὺς καὶ μὲ δυὸ διαφορετικὰς ὕψεις· δηλαδὴ θέλει τὸν ποιητὴ νὰ εἶναι χρονῶν εἴκοσι, νέος, ὡραῖος, νὰ ἀγαπᾷ, νὰ ὀνειροπλέκη, νὰ κλαίῃ, περιμένοντας ἔξω ἀπὸ τὸ κατῶφλι τοῦ ἐνεργοῦ βίου· ὅσο νὰ τοῦ ἀνοιχτῇ ἡ πόρτα καὶ νὰ μπῇ στὸν κόσμον ὁ ποιητὴς γιὰ νὰ δουλέψῃ: νὰ γίνῃ στρατιωτικὸς, πολιτικὸς, διπλωμάτης, φιλόσοφος, ἔμπορος, ὑπάλληλος, ξέρω κ' ἐγὼ τί. Κ' ἔτσι νὰ φτάσῃ στὰ ὀγδόντα του χρόνια· τότε νὰ ξαναγυρῇ στὴν ποίηση. Μὰ ὁ ποιητὴς κάτω ἀπὸ τὸ φόρτωμα τῶν ὀγδόντα του χρόνων δὲ θὰ φροντίζῃ πιά γιὰ τὰ κοσμικὰ καὶ θὰ σκορπᾷ τὸ θυμίαμα τῆς ἐκστατικῆς λατρείας του πρὸς τὰ θεῖα. Αὕτῃ εἶναι ἡ θεωρία τοῦ μεγάλου ποιητῆ.

Κ' ἓνας ἄλλος ἀπολλώνιος κ' ἐκεῖνος λειτουργὸς ὅμοια φημισμένος μὲ τὸν πρῶτον ποιητὴ ποὺ ἀνάφερα· πατοῦν ἐν τούτοις τὰ πόδια του στερεώτερα στὴ γῇ, παρ' ὅσον ὑψώνονται τὰ φτερά τοῦ πρώτου πρὸς τὰ γαλανὰ, τὸν ἀναθεμάτισε μὲ χτυπητοὺς στίχους τὸν ποιητὴ ποὺ δὲν εἶναι στὴ ζωὴ γιὰ τίποτε ἄλλο ἱκανὸς παρὰ γιὰ τὴν ποίηση.

«Θεὲ τοῦ σίχου, δός μου τοῦ ποιητῆ τὸ νοῦ, τὴ δόξα, τὸ δαιμόνιο, τὰ πάντα, ἔξω ἀπὸ τὴν παιδιαριστικὴν μανίαν τοῦ ἀνθρώπου ποὺ κυριευμένος ἀπὸ τὸ σοφὸ του ἐλάττωμα, ἀνίκανος καὶ ἡλίθιος,

για κάθε τι πού δὲν εἶναι στίχος, παιγνίδι καταγέλαστο ἐνὸς ἀνήσυχου οἴστρου, ὅλες τὶς ὥρες εἶναι ποιητῆς καὶ δὲν εἶναι τίποτε ἄλλο παρὰ ποιητῆς».

Καὶ στὸν καιρό μας τώρα, ἓνας ἄλλος τρίτος, ἀκαδημαϊκός, πλέκοντας τὸ ἐγκώμιο τῶν ποιητῶν καὶ τῶν λογογράφων πού τῇ ζωῇ τοὺς δώσανε γιὰ τὴν πατρίδα, παράστησε μὲ δυσκολοξέχαστη δύναμη λόγου πόσο, ἀπ' τὴ θεωρία καὶ ἀπὸ τὴν πράξη, βαραίνει περισσότερο ἢ δεύτερη· ἐπομένως πόσο ὑπέροχη, πόσο σπουδαιότερη εἶναι ἀγνάνιτα στὴν τέχνη καὶ στὴν ποίηση πού εἶν' ὅλ' ἀπὸ τὴν ἡδονὴ τοῦ ρυθμοῦ τῆς καὶ ἀπὸ τὴν ἔκσταση τοῦ ὄνειρου τῆς, πού εἶναι σκοπὸς ἢ ἴδια, πόσο ὑπέροχη καὶ σπουδαιότερ' εἶναι ἡ τέχνη καὶ ἡ ποίηση πού γίνονται ὄργανα γιὰ νὰ σαρκωθῇ ἓνα εὐεργετικὸ τῆς κοινωνίας ἰδανικόν· ἰδανικὸ πού στέκετ' ἔξω καὶ ψηλότερα καὶ ἀπ' ὅλα τὰ καλλιτεχνικὰ καὶ τὰ ποιητικὰ ἰδανικά· καὶ μάλιστα ὅταν ὑψωθῇ ἴσα μὲ τὴν καταφρόνηση τοῦ θανάτου καὶ μὲ τὴν ἀπόφαση τῆς θυσίας, λαμπρότερα καὶ ἀπὸ κάθε ζωὴ καὶ ἀπὸ χαρὰ κάθε. Πολὺ καλὰ καί, μπορεῖ, καὶ σωστά. Μὰ γυρίζω πρὸς τὸν ἑαυτό μου. Γιατί, γιὰ νὰ πάρω ἓνα κανόνα διαγωγῆς κ' ἓνα ζωῆς παράδειγμα, πού ἄλλοῦ νὰ πατήσω, γιὰ νὰ σταθῶ στερεώτερα καὶ καθαρώτερα νὰ κοιτάξω ; Γυρίζω πρὸς τὸν ἑαυτό μου καὶ βλέπω πὼς καμωμένος δὲν εἶμαι γιὰ νὰ ξεχωρίζω τὴ ζωὴ μὲ γυαλιὰ τέτοιου εἶδους· θυμᾶμαι πάντα τί εἶπε ὁ Γκαίτε: «Ὅ,τι μ' ἐσᾶς δὲ συγγενεῦει, πρέπει νὰ τὸ ἀποφεύγετε. Ὅ,τι ψευτίζει τὸ ἰδιαίτερόν εἶναι σας, δὲν πρέπει νὰ τὸ ὑποφέρετε.» Καὶ ξεχωριστὰ μὲ συγκινεῖ ὁ λόγος ἐνὸς ἄλλου μεγάλου διανοητικοῦ :

«Μονάχα εὐγενικὰ πλασμένοι εἶν' ἐκεῖνοι, πού αὐτολατρεύονται καὶ πού σπουδάζουνε μεσ' ἀπὸ τὸ φυσικόν τοὺς γιὰ νὰ βγάλουν τὴν ἀληθινὴν τὴν εὐτυχίαν τὴν πλασμένην ἐκεῖ μέσα.» Δὲ συμφωνῶ μὲ τὴν ἰδέαν τοῦ πρώτου ποιητῆ πού ἀνάφερα· βρίσκω σχεδὸν ἄδικα καὶ σχολαστικὰ ἀποκλειστικὴ τὴ γνώμη τοῦ δεύτερου, καὶ βλέπω θολώτερα, δυσκολώτερα κ' ἐπιφυλαχτικὰ πολὺ καὶ κάπως ἀπὸ ἄλλη μεριά, ὅ,τι ἀδίσταχτα δογματίζει ὁ τρίτος, ὁ ἀκαδημαϊκός. Πολὺ καλὰ τὸ ἐννοῶ κάποιο σπρώξιμο ἀλήθειας καὶ λογικῆς πού καὶ τοὺς τρεῖς τοὺς ἔκαμε νὰ τὸν καταλαβαίνουν ἔτσι, καὶ ἀλλοιώτικα ὅχι, τὸν προορισμὸ τῆς ποιητικῆς τέχνης. Γιατὶ ὁ πρῶτος, ὁ μεγάλος ποιητῆς, περιορίζοντας τὴν ποιητικὴν ἐνέργειαν, σὲ ὠρισμένες ἡλικίες, στὴν αὐγὴ καὶ στὸ γέρμα τῆς ζωῆς, δὲν κάνει τίποτε ἄλλο παρὰ νὰ δικαιολογήσῃ μὲ ἐπιχειρήματα πολὺ περισσότερο ρητορικὰ παρὰ κριτικά, μὲ μιὰ γεωμετρικὴ, θὰ τὴν ἔλεγα ρωμαντικότητά, (γιὰ προ-

βλήματα ύφασμένα λεπτότατα σὰν ἀχεροποίητα), τὴν ἴδια του τὴ ζωὴ καὶ τὴν ἴδια του τὴν τέχνη, κομμένη στὴ μέση, μέσα σ' ἓνα πλατὺ χρονικὸ διάστημα, ἀπο τὴν πολιτικὴ ἐνέργεια καὶ τὴ φιλοδοξία, μὲ λογῆς περιπέτειες. Ζώντας, ὁ ἄλλος, ὁ δεύτερος, στοὺς τρομεροὺς καὶ τρομοκρατημένους καιροὺς, μὲ βαθειὰ τὴ συνείδηση τοῦ πολιτικοῦ χρέους, ὁ δικαιοκρίτης δυνατώτερος ἀπὸ τὸν ψάλτη, ἄφησε παρητημένο τὸν αὐλὸ τῶν ἀρκαδικῶν εἰδυλλίων ποὺ ξυπνοῦνε μελιστάλαχτο ἀπὸ μέσα του τὸν ἦχο γιὰ νὰ κρατήσῃ τὸ καυτήριον τοῦ Γιουβενάλη, κ' ἔστειλε κ' ἔχασε στὴ λαιμητόμο τὸ κεφάλι του. Ἐνας τέτοιος πολίτης ποιητὴς μὲ τὸ ἀνάθεμα τὸ ριγμένο κατὰ τοῦ ποιητῆ ποὺ δὲν εἶναι παρὰ ποιητὴς μονάχα μᾶς παρουσίασε κ' ἐκεῖνος μὲ πλάγιο τρόπο μὰ σὰν προφητικὰ μὲ τὴν καταγγελία του, τὴν ἀπολογία τῆς δικῆς του τύχης καὶ τῆς ἴδιας του ποιητικῆς. Ὁ τρίτος, ὁ ἀκαδημαϊκός, (ἂν καὶ δὲν ἔχω πολλὴ γνωριμιὰ μὲ τὸ ἔργο του γιὰ νὰ μπορῶ ἐλεύθερα νὰ μιλῶ), νομίζω πὼς δὲ μεταχειρίζεται τὸ λογοτεχνικὸ βιβλίον παρὰ ὡς ὅπλο μιᾶς ἠθικῆς ἐνέργειας, τονωτικῆς τοῦ χαρακτήρα. Ἀλλὰ κι ἂν εἴταν ὁπαδὸς ὠραιολάτρης τῆς πλατείας αὐτονομίας τῆς Τέχνης, πάλι στοὺς καιροὺς ποὺ ζῇ καὶ μέσα στὴ φοβερὴ δοκιμασία ποὺ βασανίζει τώρα τὴ μεγάλη πατρίδα του, καθὼς ἀγωνίζεται τὸν ὑπὲρ πάντων ἀγῶνα, ἡ ὁρμὴ τῶν καιρῶν θὰ τὸν ἐσπρωχνε πιθανώτατα, νὰ μὴ σταθῇ χωρὶς νὰ χαιρετίσῃ καὶ χωρὶς νὰ τ' ἀνυψώσῃ στὰ μισοοὐράνα τὰ ἰδανικὰ τοῦ θανάτου, τῆς αὐταπαρνησιᾶς, τῆς θυσίας, γιὰτὶ ἀνάγκη νὰ γονατίσουν τώρα μπροστά τους ὑποταχτικὰ ὅλες οἱ ἠθικὲς καὶ ὅλες οἱ καλαισθητικὲς δυνάμεις καὶ πρῶτῃ ἀπ' ὅλες ἡ Ποίηση.

Μὰ ἐγὼ πιστεύω πὼς δὲν τοῦ φτάνει τοῦ ποιητῆ ἡ ζωὴ του γιὰ νὰ σαρκώσῃ ὡς πέρα, δουλεμένο καὶ καλλιτεχνικὰ πλασμένο τοῦ τραγουδιοῦ του τ' ὄνειρο. Ἡ ποίηση, σοφία ποὺ εἶναι καὶ ἡδονή. Γιὰ νὰ τὴ χαρῆς ὀλάκαιρη καὶ γιὰ νὰ μπῆς γερά στὸ νόημά της, ἄνετα γιὰ νὰ πορευτῆς μαζί της, γιὰ νὰ τὴ γνωρίσῃς μέσα σὲ ὅλα της, δὲ σοῦ φτάνουν τὰ νειάτα μὲ τὴν ὁρμὴ τους· χρειάζεται νὰ πᾶς ἀγάλια-ἀγάλια, ψάχνοντας κ' ὕστερ' ἀποφασιστικά, στερεά, ἐπίμονα. Ὅσο προχωρεῖς τόσο βλέπεις νὰ πλαταίνουν, μὰ καὶ νὰ μακραίνουν ἀγνάντια σου οἱ ὀρίζοντές της. Ὁ Δάντης ἔλεγε πὼς τοῦ ἄσπρισε τὰ μαλλιά καὶ τοῦ ἀδυνάτισε τὴν ὄψη τὸ ποίημά του. Κάθε ποιητὴς γιὰ νὰ σφιχταγκυλιάσῃ τὴν τέχνη του, θὰ ἰδῇ νὰ λευκαθοῦν τὰ μαλλιά του καὶ τὰ μάγουλά του νὰ βαθουλώσουν. Καὶ ὁ ἴδιος ὁ μεγάλος ὁ ποιητὴς ποὺ πρῶτο παραπάνω ἀνάφερα καὶ ποὺ ταιριασμένο τὸ ὄνειρεύθηκε τὸ ποιητικὸ τραγοῦδι μονάχα μὲ τὰ νειάτα

τῶν εἴκοσι καὶ μὲ τὰ γεράματα τῶν ὀγδόντα χρόνων, κ' ἐκεῖνος τὸ γύρισε τὸ χαρτί του σάμπως νᾶνοιωσε τὸ ἀποκλειστικὰ ὑποκειμενικὸ καὶ τὸ ἀστήριχτο τῆς γνώμης του, δὲν ἔλειψε στὴν ἴδια τὴ σελίδα πού τὴν ἐκθέτει τὴ γνώμη του νὰ ἐκφράσῃ τὸ θρησκευτικὸ θαυμασμὸ του πρὸς τοὺς «ἐξαιρετικούς, καθὼς τοὺς λέει, ἀνθρώπους, πού δὲν εἶναι παρὰ σκέψη καὶ πού ἡ σκέψη αὐτὴ δὲν εἶναι μέσα τους παρὰ ἀκέρια ποίηση καὶ πού ἡ ὑπαρξὴ τους ὁλάκαιρη δὲν εἶναι παρὰ μιὰ συγκρατητὴ καὶ προδευτικὴ ἀνάπτυξη τοῦ ποιητικοῦ ἐνθουσιασμοῦ. Τὸ χάρισμα τοῦτο ἡ φύση μέσα τους τὸ ἀνοιξε μόλις γεννήθηκαν, τὸ ἀνασαίνουν μὲ τὸν ἀέρα, καὶ δὲν τὸ χάνουν παρὰ μὲ τὴν ψυχὴ τους, τὸν τελευταῖο τους στενάζοντας ἀναστενασμὸ.»

Ἔπειτα πιστεύω πὼς ἓνας ποιητῆς, καὶ σὰ δὲν εἶναι ποιητῆς, καὶ σὰ δὲν εἶναι τίποτε ἄλλο, καὶ ποιητῆς μονάχα, καὶ ἀδύνατος καὶ ὀρθὸς νὰ περπατήσῃ μέσ' ἀπὸ τὸ βῦθος τοῦ ὀνείρου του, μπορεῖ νὰ δουλέψῃ γιὰ τὰ μεγάλα ἰδανικὰ τῆς κοινωνίας καὶ τῆς ζωῆς ὅμοια ἢ καὶ ἀποτελεσματικώτερον ἀπὸ ἄλλον πού γεννημένος καὶ αὐτὸς ποιητῆς «μεριμνᾷ καὶ τυρβάζεται περὶ πολλὰ». Ἡ Μάρθα καὶ ἡ Μαρία τοῦ Εὐαγγελιστῆ, πάντα βαθειὰ ἐντύπωση μοῦ προξένησαν γιὰ τὸ βαθὺ σύμβολο πού ξυπνᾶνε καὶ στὴ φαντασίᾳ τοῦ στοχαστικοῦ. Ἡ Μαρία πού κάθεται σιωπηλὴ στὰ πόδια τοῦ Κυρίου καὶ τίποτ' ἄλλο δὲν κάνει παρὰ νὰ ἀκούῃ τὰ λόγια του δὲν εἶναι ἡ Ποίηση, ἀντίθετα πρὸς τὴν Πεζογραφίαν τὴν ἀδερφή της, πού «περισπᾶται περὶ πολλῶν διακονίων»; Πιστεύω πὼς καὶ μὲ μόνο τὸ τραγοῦδι τοῦ ἓνας ποιητῆς καὶ στὶς κρίσιμες ἱστορικὲς στιγμὲς πού ἀποφασίζεται γύρω του ἡ τύχη μιᾶς πατρίδας, ἐνὸς κόσμου, καὶ ὅταν δὲ μπορῇ νὰ ἀφιερῶσιν καὶ τὰ χέρια του στὴ δούλεψή τους ἄξια καὶ ἀποτελεσματικὰ τὴν ὑπηρετεῖ. Ὁ Σολωμὸς πού τραγουδοῦσε ὅταν οἱ ἄλλοι πολεμοῦσαν, μᾶς ἔδωκε τὸν Ὕμνο τῆς Ἐλευθερίας, καὶ ὁ Μαβίλης πού μᾶς ἔπαψε τὸ τραγοῦδι του γιὰ νὰ μᾶς δώσῃ τὴ ζωὴ του πολεμώντας, δὲν ἐξισώνονται τάχα στὸ κριτήριον τῆς Ἱστορίας, ἀνεξάρτητ' ἀπὸ τὴν καλαισθητικὴν ἀξίαν, γιὰ τὴν ἴδιαν ἠθικὴν τους βαρύτητα; Πόσο βαιτύτερα τὴ νοήσανε τὴν τέχνην οἱ ἀρχαῖοι Ἀθηναῖοι, ὅταν ὕστερον ἀπ' τὸ θάνατον τοῦ πόλεμου, τοῦ ποιητῆ Εὐπόλιδος, ψηφίσανε νόμον πού ἐξαιροῦσε τοὺς ποιητὰς ἀπὸ τὶς ἐκστρατεῖες! «Μὲ τὸ νὰ εἶναι ὡραία ἢ ὁμορφιά μᾶς εὐεργετεῖ», δὲν εἶπεν ὕστερον ἀπὸ αἰῶνες ὁ μέγας κύριος τοῦ Στίχου στοὺς καιροὺς μας; Μήπως καὶ τὸ σημαντικώτερον μέρος ἀπὸ τὸν ἀνθρωπισμὸ τοῦ ποιητῆ δὲν εἶναι στὸ ἔργον του; «Σὰν τοῦ χεριοῦ καὶ τῆς φωνῆς, παλληκαρίσιος εἶναι ὁ προορισμός. Δουλεύετε, τραγουδοῦμε.»

Τὸ εἶπε ποιήτρια μὲ παλληκαρίσια φωνή. Ἐπειτα ἡ κοινωνικὴ σημασία καὶ ἐπιρροή τῆς ποιητικῆς τέχνης, δὲ βρίσκεται στοὺς κόσμους πὺν ἡ ποιητικὴ τέχνη κατοικεῖ, μήτε στὰ θέματα πὺν ξετυλίγει μήτε σὲ προγράμματα καὶ σὲ σκοπούς. Βρίσκεται στὴν ἴδια ἐκείνη· στὴν οὐσία τῆς πὺν εἶναι μορφὴ ὅλη. Στὴν καλλιτεχνικὴ τῆς ὁμορφιά. Στὶς ὥραιες ὑψηλές, σπάνιες, συγκινητικὲς στιγμὲς πὺν χαρίζει, ὅποιο κι ἂν τὰ θέματα παρουσιάζουν χαρακτῆρα καὶ ἀπὸ ὅποιο κόσμος καὶ ἂν ἔρχονται οἱ στιγμὲς ἐκεῖνες. Τὸ βιβλίον τοῦ ποιητῆ δὲν ἀστοχεῖ τὸν ἑξανθρωπιστικὸν του προορισμό, καὶ τότε πὺν μᾶς φέρνει ἔξω ἀπὸ τὰ πράγματα σ' ἓνα κόσμο ὀνειρου, κι ἂς εἶναι καὶ τοῦ πραγματικοῦ ἡ ἀντίθεση. Ὁ ποιητὴς, ἄχρονος. Ἄν ὁ μέγας Ἀλέξανδρος ἔπαιρνε κοντὰ του τὴν Ἰλιάδα πάντα συντρόφισσα τῶν πολέμων του μέσα σὲ χρυσὴ θήκη, δὲ θυμᾶμαι πὺν τὸ ὄνομα τοῦ παλαιοῦ κοσμοκατακτητῆ, πὺν ἔπαιρνε στὶς αἱματοβαμμένες του ἐκστρατεῖες μιᾶς οὐράνιας ὁμορφιάς γυναῖκα. Στῆς μάχης τὸ συγκύλισμα καὶ τὴν ἀντάρα παρουσιάζοταν ἡ γυναῖκα στὸ ἄλογο ἀπάνω καβαλλάρισσα κ' οἱ στρατιῶτες πεθαίναν ἀντικρύζοντάς τὴν ὑπέρτατη παρηγορήτρια μόνο μὲ τὸ διάβα τῆς. Ἡ Ποίηση δὲν εἶναι κάτι σάν ἀπὸ κείνη τὴ γυναῖκα ; Ἐνας πόλεμος περνᾷ κ' ἓνα βιβλίον μένει. Ἀδιάφορο. Τοῦ βιβλίου τούτου ὁ ποιητὴς καὶ μ' ὅλα τὰ Πιστεύω του, καθὼς εἶναι δειλὸς καὶ ταπεινὸς κι ἀπὸ τὸ φυσικὸν του στὴν ἀμφιβολία φερόμενος καὶ στὸ ρῶτημα, πέρασε μελαγχολικώτατες στιγμὲς καὶ κάπως πικρὲς δοκιμασίες ὅσο δισονητικὸς κι ἂν εἶναι ὁ χαρακτῆρας τῆς μελαγχολίας αὐτῆς καὶ τῆς πίκρας, ὅσο κι ἂν τὶς πέρασε μέσα του, ἐσώψυχα, ἀνυποψίαστα ἀπὸ κάθε ἄλλον τριγύρω του. Κι ἂν ἀπὸ τὰ μικρά του χρόνια ἴσα μὲ τὰ σήμερα πιστεύῃ στὴν ποίηση σὰ στὴ μεγάλη πραγματικότητά τῆς ζωῆς καὶ μπροστὰ τῆς ὅλες οἱ ἄλλες παραμερίζουσε σὰ ξένες, ὅσο κι ἂν ἄπραγος στέκεται καὶ ἀκάτεχος μπροστὰ στὴ ζωὴ, ἀτροφικὸ, παρατηρημένο παιδί τῆς, κάθε φορὰ πὺν χωρίζεται ἀπὸ τὴν ποιητικὴν του συνείδηση· κι ἂν ἴσως δὲν πέρασε μέρα πὺν νὰ μὴ ρίξῃ στὸ χαρτί, μέρα πὺν νὰ μὴ ψιθυρίσῃ ἢ μέρα πὺν νὰ μὴν ὀνειρευτῇ τὸ στίχο ὅμως ἡ-τριπλὴ ποιητικὴ διάθεση, καθὼς ἀπὸ τὴν ἀρχὴ τοῦ προλόγου μου σημείωσα, πὺς φαίνεται τὰ γέννησε τὰ ποιήματα τῶν «Βωμῶν», τὰ γέννησε ἡ διάθεση αὐτὴ, ὅχι χωρὶς τρικλίσματα καὶ πόνους, ὅχι χωρὶς συχνογυρίσματα, συχνοσκηψήματα, συχνοκοιτάσματα καὶ συχνομαλλώματα μὲ τῆς ψυχῆς του τὰ κρυφώτερα βάθη. Συζοῦμε μὲ τοὺς ἥρωες καὶ μ' ὅλα τὰ πρόσωπα εἴτε τῆς ἱστορίας, εἴτε τῆς φαντασίας, εἴτε τῆς ζωῆς τριγύρω μας, πὺν λαχτα-

ροῦμε νὰ τὰ παραδώσουμε κάποτε, ἀργὰ ἢ γλήγορα, πλάσματα τῆς τέχνης μας. Εἶναι οἱ ὥραιοι μας ἴσχοι ἀχώριστοι νυχτοήμερ' ἀπὸ μᾶς, ὥραιότεροι πρὶν πλαστοῦνε γιατί πορεύονται τότε μὲ τὴν ἐντέλεια τῶν ἀφταστων ἰδανικῶν. Οἱ Ἀγέννητες ψυχῆς (Βωμοί). Καὶ μ' ὅλη τους τὴν ἰδανικότητα οἱ ἴσχοι ἐκεῖνοι μιὰ λαχτάρα ἔχουνε: Νὰ ζήσουνε στὴ ζωὴ καὶ τὴν καρτεροῦν ἀπὸ τὸν ποιητὴ. Κι ἀπὸ τὴ στιγμή πού τὰ ρίξανε στοῦ ποιητῆ τὴ σκέψη τὰ πρῶτα τους τὰ σπέρματα ἴσα μὲ τὴ στιγμή πού λυτρώνεται ἀπὸ τοὺς ἴσκιους του, γεννημένους πιὰ κι ὀργανωμένους (καὶ συχνὰ κι ἀπὸ τὴ μνήμη τῶν ἰσκιῶν του λυτρώνεται ὁ ποιητής) σ' ὅλο αὐτὸ τὸ μεταξὺ δὲ μπορεῖ νὰ ζῇ παρὰ μὲ τὸ στοχασμό τους καὶ μὲ τὴ φροντίδα τους παντοῦ καὶ πάντα, συνειδητά, ὑποσυνειδητά, ἀσυνείδητα, νυχτομέρα, καὶ στὸν ὕπνο του ἢ ἔξυπνος κι ὅταν μπροστὰ στὸ τραπέζι του σκύβῃ, κι ὅταν ὄνειροπλέχτης τριγυρίξῃ στὴ μοναξιά, κι ὅταν μὲ συντροφιά διασκεδάξῃ, κι ὅταν εἶναι στὴ δουλειὰ ζεμένος, σὰν τὸν Πήγασο, μέσα στὴ θεία μπαλλάντα τοῦ Σίλλερ, καὶ βαργεστημένος καὶ παντοῦ. Ἔτσι ἔζησα κ' ἐγὼ κάποιους μου ἥρωες. Εἶναι τραγούδια πού φτερουγίζουν ἄξαφνα μοροστά σου στὴν ἀπώχῃ τοῦ χαρτιοῦ πεταλουδίτσες, καὶ τὶς πιάνεις. Ἐτελείωσε. Ὅμως οἱ γέννες κάποιων αἰσθημάτων καὶ ἰδεῶν πού τὶς συμβολίζουν πρόσωπα τῆς Ἱστορίας, τοῦ θρύλου, τοῦ παραμυθιοῦ, τῆς φαντασίας, καὶ τῆς ζωῆς τοῦ ποιητῆ, μακροχρόνιες εἶναι καὶ ἀργοσάλευτα καὶ ἀθέλητα περνοῦν ἀπὸ σταθμοὺς κι ἀπὸ στάδια ὅσο νὰ κατασταλάξουνε στὸ τέρμα. Ἔτσι ἔζησα μὲ τὸν Ἀσκραῖο τῆς Ἀσάλευτης Ζωῆς, μὲ τὸ Γύφτο τοῦ Δωκεκάλογου, μὲ τὸ Βασιλιᾶ τῆς Φλογέρας, μὲ τὸ Φυλακισμένο τῆς Ἀλυσσίδας, μὲ τὸ Παλληκάρι τοῦ θαλασσοχωριοῦ, μὲ τὴν Ἡλιογέννητη, μὲ τὴν Τρισεύγενη, γιὰ νὰ θυμηθῶ τὰ γερότερα παιδιὰ μου ὅσο κι ἂ τοὺς γράφτηκε νὰ εἶναι λιγόζωα. Πολὺ ἀόριστα τὸ πρωτοφαντάστηκα, ὅσο κι ἂν ἐρωτικά μοῦ σπαρθήκανε, τὰ πρωτογέννησ' ἄπλερα βρέφη, ἀγάλια, ἀγάλια καὶ ὑπομονετικά τὰνάθρεφα ὅσο καὶ πού, καλὰ κακὰ, τὰποκατάστησα. Θυμᾶμαι πῶς δόλakaiρα χρόνια τὴν προσοχὴ μου τὴν ἀκουμποῦσα ἀπάνου σὲ εἰκοσι στίχους τοῦ Ἀσκραίου. Δὲν ἐβίαζα σὲ τίποτε τὴ σκέψη μου, μὰ μήτε πού μποροῦσα νὰ προχωρήσω. Στὸ ρυθμὸ τοῦ κόσμου ὅλα μὲ τὴν ὥρα τους ἔρχονται καὶ γυρίζουν ἀπὸ τ' ἄστρα ἴσα μὲ τοὺς στίχους. Σ' αὐτὸ τὸ μεταξὺ γύριζε ἄλλου ὁ νοὺς μόνο καὶ τὸ κοντύλι μου κατάστρωνε λογῆς θέματα. Μὰ γιὰ νὰ παίρνα ἐλπίδα πῶς κάτι θὰ γίνῃ καὶ δύναμη νὰ τραβήξω μπροστὰ, χρόνια δόλakaiρατὰ περνοῦσα μασσῶντας καὶ ξαναμασσῶντας, ψιθυρίζοντας καὶ ἀπαγ-

γέλλοντας ἡδονικὰ μονάχος μου τοὺς εἴκοσι στίχους· καὶ μάλιστα ὠρισμένη ὥρα πρωϊνὴ, πρὶν πάω στὸ καθημερινό μου μεροκάματο ἀνεβαίνοντας ὠρισμένο πεζοδρόμιο, ὠρισμένου δρόμου χωρὶς μαγαζίων βουῖσμα καὶ ἀγορᾶς κίνησι καὶ ἀσκήμια, πλατὺ δρόμο, καθαρό, λιγάνθρωπο, ἴσα-ἴσα γιὰ τὸ ἄνετο τοῦ στίχου σιγαλοψιθύρισμα, ὅμως ὄχι τόσο ἐρημικό, ὥστε νὰ μὴ ξαφνίζονται κάποτε οἱ διαβάτες, παίρνοντας τὸ λυρικό μου παραλήρημα γιὰ κρασσοκτανύξη μεθυσμένου, καὶ νὰ μὴ μ' ἀγριοκοιτάζουν οἱ διαβάτες, θαρρῶντας πὼς τὶς πείραξα μὲ γλυκόλογα. Ὁλὴ ἡ «Φλογέρα τοῦ Βασιλιᾶ» ξετυλίχθηκε ἀπὸ λιγόστιχο τραγοῦδι πού δὲν κράτησ' ἀπ' αὐτὸ οὐτ' ἓνα στίχο, παρὰ στὴ θύμησή μου τὸν τελευταῖο του:

«Προσκύνησε τὴν Παναγιά μέσα στὸν Παρθενῶνα», τὸ πρῶτο κύτταρο τοῦ ὅλου ὁργανισμοῦ τοῦ ἔργου. Ὅμως, ἀντίθετα μὲ τοὺς ἥρωες πού γεννηθήκανε στὴ ζωὴ τῆς τέχνης, ὅσο κι ἂν τοὺς ἔλειψε πολὺ ἀπὸ τὸ ἰδεατὸ μάγεμα τῆς τέχνης, ἄλλοι ἄπλαστοι ἀπομένουν ἢ ἄπλεροι στὸ κατῶφλι τῆς ζωῆς τῆς τέχνης καὶ σὰν ἴσκιοι παραπονεμένοι μέσ' ἀπὸ τὸν κόσμον τῶν φαντασμάτων κοιτάζουν τὸν πατέρα τους. Καὶ εἶν' ἐκεῖνοι καὶ οἱ πιδ ἄγαπημένοι, γιατί ὁ πατέρας φαντάζεται πὼς τὸ ἀνάτελμά τους θὰ ἦταν ἀπὸ τῶν ἄλλων τὸ ὠραιότερο. Καὶ τότε ὁ ποιητὴς ὅσο ναρθῇ τὸ πλήρωμα τοῦ χρόνου, καθὼς ἐλπίζει πάντα, μὴ μπορῶντας ὡς τὴν ὥρα, νὰ δώσῃ ὁλοκληρωτικὰ τὴ μεγάλη του πολυσύνθετην εἰκόνα, πλατεῖα πολυσχημάτιστη γραφὴ γιὰ τοὺς τοίχους κάποιου ναοῦ ἢ παλατιοῦ ἢ σύμπλεγμα στὴν πέτρ' ἀπάνω κανενὸς μνημείου πανηγυρικοῦ, δείχνει στὸν κόσμον τὰ θαμπὰ καὶ τὰ ἀπλᾶ σχεδιάσματα τῶν ἔργων του γοργὰ σκίτσα, σκιάσματα· πρέπει ἡ ἀρχαῖκή ἀπὸ τὸ μεσαῖωνα λέξι ἐνὸς χαρτοφύλακα γιὰ νὰ δώσῃ μιὰν ἰδέαν τοῦ τί θὰ εἶναι ἢ τοῦ τί θὰ εἶτανε τὰ μελλόμενα ἢ τ' ἀγέννητα. Κ' ἔτσι ὁ Πασίχαρος τῶν «Παράδεισων», τοῦ μεγαλοφάνταστου γιὰ μένα συμπληρωμοῦ καὶ στεφανωμοῦ ἐπικοῦ τοῦ «Τάφου» ἀχνοφαντάζει στὸ σχεδίασμα τοῦ πρώτου λόγου ἢ τοῦ προλόγου· μὰ σὲ τρόπο πού μοῦ φαίνεται πὼς βρίσκει' ἐκεῖ καλὰ καὶ δὲ θὰ χρειαστῇ νὰ τὸν τραβήξω παραπέρα. Κ' ἔτσι ὁ Ἀγαπητικὸς τῆς Λίμνης ἀπὸ τὴ γῆν τῶν «Καμῶν τῆς Λιμνοθάλασσας» δὲν κατῶρθωσε παρὰ ἓνα γοργοβόγγυσμα ν' ἀφήσῃ κι ἀκόμα τὴν προσμένει τὴν ἀνάστασή του στ' ἄγραφα τὰ φύλλα τῆς σπαραχτικῆς ἱστορίας του. Ὅμως ἔρχονται στιγμὲς καὶ τὸ ἀργοπόρεμα τοῦτο χτυπᾷ τὴ σκέψη τοῦ ποιητῆ μὲ τὴν πίκρα ἐνὸς θανάτου. Ψυχικὴ κατάστασι πού δὲ μποροῦνε νὰ τὴν αἰσθανθοῦν παρὰ οἱ μπασμένοι μέσα στὰ βαθειὰ

σκοταδερά στριφογυρίσματα τῆς νοερῆς ζωῆς. Δὲν πέρασε πολλὸς καιρὸς πὺν μὲ βασάνισε καὶ μένα τὸ μυστηριακὸ αὐτὸ βασάνισμα καὶ πὺν σκληρὰ μὲ πλήγωσε. Πολὺ ἀπλοῖ θὰ εἶναι ὅσοι στοχάζονται πὺς ἱκανοποιημένος βρίσκομαι ἀπὸ τοὺς στίχους μου καὶ ἀπὸ τὶς πρόζες πὺν γιομίζουν ὡς τώρα κάποιες φυλλάδες, ὅσοι θὰ στοχάζονται πὺς δὲ θὰ πάη πάντα μπροστὰ ἡ σκέψη μου γιὰ ἔργα πὺν μὲ τὸ στίχο μου θὰ τὰ στυλῶνουν τὰ ὄνειρά μου σὲ δημιουργήματα ὅλο καὶ τελειότερα πὺν καὶ μὲ τὸν πεζὸ λόγο (γιατὶ εἶναι καὶ ὁ πεζὸς λόγος στὰ χέρια τοῦ τεχνίτη ὁ στίχος ὁ ἴδιος σὲ μιὰν ἀδιάκοπη, πολύτροπη κίνηση) δὲ θὰ σημάδευα τὴν ποίησή μου δημιουργικώτερα συγκροτημένα, παραστατικώτερα. Κ' ἔτσι ὠνειρευόμουν ὅλο μακρόστιχα φιλοσοφικά τραγούδια, ἀπέραντα, δράματα, ἱστορίες, κριτικὲς μελέτες μεθοδικὰ ξεδιπλωμένες. Εἴμουν βέβαιος πὺς ἀργὰ ἢ γρήγορα θὰ τοὺς ἔδινά σῶμα κι ἀπάνου σὲ βάθρα στερεά· καὶ γι αὐτὸ δὲν ἔλειπα καὶ μερικὰ ἀπὸ κεῖνα πὺν στὸν κατάλογο τῶν ἔργων μου τῶν ἐτοιμῶν νὰ γίνουν καὶ πὺν σὲ κάθε βιβλία ἀραδιάζω, νὰ τὰ περιλάβω. Ὁ «Λυτρωτής», ὁ «Καλλίμαχος», οἱ «Κλέφτες», ἡ «Φιλοσοφικὴ Τριλογία», τὸ «Τραγοῦδι τοῦ Καραϊσκάκη», «Πῆραν τὴν Πόλη», ἡ «Ραχὴλ καὶ ἡ Μελένια», ὁ «Ψυχάρης». Ἀλλ' ἄξαφνα σὰ νὰ μὲ βοήθησε στὸ πλάτεμα τοῦ μαύρου μου τοῦ δρόμου κάποιο ἀστενισμένο φῶς, μὰ φῶς πάντα, κοίταξα γύρω μου σὲ μιὰν ὥρα παράξενη τῆς ζωῆς μου καὶ δυσκολοῖστόριστη, πὺν εἴμουν σὰ νὰ στάθηκα στὴν ἄκρη ἐνὸς γκρεμοῦ κ' ἓνα βῆμα ἔφτανε γιὰ νὰ μὲ ρίξῃ στὴν ἄβυσσο πὺν γοητευτικὰ μὲ προκαλοῦσε μὰ πὺν τὸ βῆμα ἐκεῖνο δὲν τὸ ἔκαμα ποιητὴς καθὼς ἤμουν μὲ δόση ἱκανῆς ἀβουλίας καὶ ἀναντρίας μὰ καὶ φαντασίας. Μὰ κοίταξα τότε γύρω μου καὶ εἶδα πὺς πολὺ ἀργοῦσα, πὺς καιρὸ πιά δὲν εἶχα, πὺς ἀσπρίσαν τὰ μαλλιά μου, πὺς τὰ χέρια μου τρέμαν ὅσο δὲν ἔπρεπε γιὰ τὸ μαστορεμένο τὸ ἄγγισμα τῆς θείας Λύρας, πὺς οἱ μέρες περνοῦν ἀλύγιστες χωρὶς νὰ κάνω τίποτε, πὺς δὲν πρόφταινα τίποτε νὰ οἰκοδομήσω κι ἀπ' ὅσο ὕλικὸ κ' ἐρωτικὰ κ' ὑπομονετικὰ σωριασμένο κρατοῦσα. Κ' αἰσθάνθηκα τὴ θλίψη μιᾶς ἀδυναμίας, τὸ πάγωμα τοῦ βαργεστημοῦ, καὶ σὰ νὰ μ' ἔσφυγγε κάτι ἀνέκφραστα παραπονεμένο κι ἀδῆλωτα βιαστικὸ μέσα μου. Εἴσατε σεῖς ἀπὸ τὸν ἄλλο κόσμον, ἴσκιοι μου, πὺν μοῦ ἀπλώνετε τ' ἄσαρκα χέρια σας καὶ πὺν μὲ παρακαλοῦσατε νὰ σᾶς ζήσω, πὺν ἀπαιτούσατε ἀπὸ μένα ἓνα χάρισμα ὅποιας, καὶ μισῆς ἀκόμα ζωῆς· εἴσατε σεῖς πὺν μὲ προστάξατε, κ' ἔτσι ἀντὶ νὰ σᾶς χτίσω ξωκλήσια μου ἢ παλάτια μου, κι ἀντὶ νὰ σᾶς ζωγραφίσω μὲ τὰ πλούτια ὅλα τῆς χρωματο-

θήκης μου, στὰ πλατιά τῶν τοίχων καὶ στὰ ὕψη τῶν τέμπλων, εἰ-
κόνες μου, σὰς ἔρριξα στὰ χαρτόνια μολυβοχάραχτα. Ἀντὶ γαληνά
νὰ σὰς δείξω πλασμένα, ταρασμένα, σὰς πῶς μοιρολόγησ'
ἄπλαστα. Κ' ἔτσι ἓνα δλόκληρο βιβλίο τοῦ τόμου τούτου, τὸ δεύτε-
ρο κι ἄλλες ἀκόμα σελίδες του γίνονται ἀπὸ δραματικά μοιρολο-
γήματα, ἐπικὲς ἐπικλήσεις καὶ ὕμνολογήματα κομματιαστά, κι ἀπο-
χαιρετισμοὺς πρὸς ἀγέννητους κόσμους, ὅπου θὰ ταίριαζε νὰ παρα-
ταχτοῦν ἄλλης λογιῆς καὶ τεχνοτροπίας ἄλλης ἔργα. Εἶναι σὰ λυρι-
κοὶ προθάλαμοι σὲ πολυδαίδαλα χτίσματα δραμάτων, ἱστοριῶν,
ποιήματα πού δὲ γίνανε πού δὲν ἐμποδίζει τοῦτο νὰ γίνουν ἀργότε-
ρα μὰ πὺν μπορεῖ καὶ νὰ μὴ γίνουν. Ἀνάλογα σ' ἓνα σύντομο τρα-
γουδι τῆς « Ἀσάλευτης Ζωῆς » φέρνω στὴ μέση τὴν Τρῑσεύγενη.
Μὲ τὴ διαφορὰ πὺς ἡ λυρική Τρῑσεύγενη εἶν' ἐκεῖ ὅχι πρόλογος
ἀλλὰ ἐπίλογος τῆς τραγωδίας μου, καθὼς σὲ μιὰν ἄλλη σφαῖρα ἀσύγ-
κριτα ὕψηλή, ὁ Γκαῖτε τραγουδᾷ λυρικά τὸν Ἑρμανο καὶ τὴ Δω-
ροθέα, ὅμως ἀφοῦ τοὺς ἔζησεν Ὅμηρικά τοὺς ἥρωές του στὸ περί-
φημο ἐπικό του εἰδύλλιο, πὺν μᾶς τὸ ξανάδωκε δικό μας ὁ Θεο-
τόκης. Τάχα ποιήματα σὰν αὐτὰ τῶν « Ἀγέννητων Ψυχῶν » εἶναι
σημάδια μιᾶς ἀδυναμίας πὺν δὲ μπορεῖ νὰ τραβήξῃ πάρα πέρα;
Ἡ μήπως εἶναι μαρτυρικά μιᾶς φλέβας, ἀφιλίωτα, ἀδιάλλαχτα λυ-
ρικῆς, πὺν ἔτσι μονάχα βρίσκεται στὸ στοιχεῖο τῆς καὶ στὸ βασί-
λειό τῆς. μὲ τὸ στίχο, μὲ τὴν ἐπὶκλῆση, κομματιαστά, τραγουδιστὰ
μὲ τὸ ἐγὼ μου πάντα μπροστὰ στὰ μάτια μου, μὲ τοῦ λυρικοῦ ὕ-
μνου τὴ γλῶσσα, πὺν εἶνε κάτι ἀλαφρότερο καὶ βαρύτερο ἀπὸ τὰ ἔρ-
γα τὰ ὀγκωδέστερα, τὰ τεχνικώτερα, τὰ ὀργανωμένα; Μήπως ἡ δύ-
ναμή μου δηλώνει* ἔτσι μονάχα; Εἶναι τοῦτο ξεπεσμός ἡ συνείδη-
ση τοῦ τί μπορῶ σωστά; Συνείδηση πὺν βοηθᾷ γιὰ τὸν ὕψωμό τοῦ
ποιητῆ, κρατῶντας τον μέσα στὰ φυσικά του σύνορα; Ἀμφιβολία
καὶ ρῶτημα. (*)

7 ΤΟΥ ΓΕΝΑΡΗ 1916

ΚΩΣΤΗΣ ΠΑΛΑΜΑΣ

(*) Πρέπει νὰ σημειώσω πὺς τὸ κεφάλαιο πὺν ἀμέσως ἀκολουθεῖ τὸ κε-
φάλαιο πὺν ἐδῶ τελειώνει, ἀρχίζει ἀπὸ τὰ λόγια αὐτά: « Ὅχι! Καμὶν ἀμφι-
βολία καὶ κανένα ρῶτημα. Οἱ «Βομοὶ» συνεχίζουν καὶ συμπληρώνουν τὴν
« Ἀσάλευτη Ζωὴ » σὲ τόνο παθητικώτερο, πὺς συγκρατητό, στὴ σκέψη δρα-
ματικώτεροι, στὸ στίχο δουλεμένοι στὴν ἐντέλεια. Τὰ πρόσωπα μονάχα
πὺν περνοῦν ἀπὸ τίς σελίδες τοῦ βιβλίου τούτου εἶν' ἓνας κόσμος.. »